

O „helenističkom“ pogrebnom nalazu s Čiova kod Trogira

Paraman, Lujana; Ugarković, Marina

Source / Izvornik: **Annales Instituti Archaeologici, 2021, XVII, 112 - 122**

Journal article, Published version

Rad u časopisu, Objavljena verzija rada (izdavačev PDF)

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:291:539087>

Rights / Prava: [Attribution 3.0 Unported](#)/[Imenovanje 3.0](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-08**

INSTITUT ZA
ARHEOLOGIJU

Repository / Repozitorij:

[RIARH - Repository of the Institute of archaeology](#)

Annales
Instituti
Archeologici

Godišnjak
Instituta za
arheologiju

XVII - 2021

UDK 902/904
ISSN: 1848 6363

Nakladnik/Publisher

INSTITUT ZA ARHEOLOGIJU
INSTITUTE OF ARCHAEOLOGY

Adresa uredništva/Editor's office address

Institut za arheologiju/Institute of Archaeology
HR-10000 Zagreb, Jurjevska ulica 15
Telefon/phone 385 (0) 1 6150250
fax 385 (0) 1 6055806
e-mail: iarh@iarh.hr
http://www.iarh.hr

Glavna i odgovorna urednica/Editor in chief

Katarina Botić

Tehnički urednici/Technical editors

Katarina Botić
Marko Dizdar

Uredništvo/Editorial board

Marko Dizdar, Hrvoje Kalafatić, Ana Konestra, Siniša Krznar, Andreja Kudelić, Bartul Šiljeg, Asja Tonc, Marina Ugarković, Mario Gavranović (Austrija), Boštjan Laharnar, Alenka Tomaž (Slovenija), Vesna Bikić, Perica Špehar (Srbija), Miklós Takács (Mađarska)

Izdavački savjet/Editorial committee

Juraj Belaj, Saša Kovačević, Goranka Lipovac Vrkljan, Daria Ložnjak Dizdar, Branka Migotti, Ivana Ožanić Roguljić, Ante Rendić Miočević, Tajana Sekelj Ivančan, Tihomila Težak Gregl, Tatjana Tkalčec, Željko Tomičić, Ante Uglešić, Snježana Vrdoljak

Lektura/Language editor

Katarina Botić i autori / Katarina Botić and authors (hrvatski jezik/Croatian)

Prijevod na engleski/English translation

Kristina Deskar, Marko Maras i autori / Kristina Deskar, Marko Maras and authors

Korektura/Proofreaders

Katarina Botić

Dizajn/Design

REBER DESIGN
Umjetnička organizacija OAZA

Računalni slog/Layout

Hrvoje Jambrek

©Institute of archaeology, Zagreb 2021.

Annales Instituti Archaeologici uključeni su u indeks/
Annales Instituti Archaeologici are included in the index:
Clarivate Analytics services – Emerging Sources Citation Index
SciVerse Scopus – Elsevier, Amsterdam

Izrađeno uz financijsku potporu Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske.
Made with the financial support of the Ministry of Science and Education of the Republic of Croatia.

E-izdanja. Publikacija je dostupna u digitalnom obliku i otvorenom pristupu na <https://hrcak.srce.hr/aia>
E-edition. The publication is available in digital and open access form at <https://hrcak.srce.hr/en/aia>

Ovaj rad licenciran je pod Creative Commons Attribution By 4.0 međunarodnom licencom /
This work is licenced under a Creative Commons Attribution By 4.0 International Licence

SADRŽAJ

Prethodna priopćenja

8   **Hrvoje Kalafatić
Bartul Šiljeg
Rajna Šošić Klindžić**

Rupe u mreži naselja sve manje: Bračevci – Baščine, novootkriveni neolitički kompleks kružnih utvrđenih naselja i srednjevjekovnog sela

17   **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar**

Istraživanja groblja kasnog brončanog doba u Dolini 2020. godine

22   **Andreja Kudelić**

Postupak izrade posuda iz kasnog brončanog doba na nalazištu Kalnik – Igrišće

33   **Antonela Barbir**

Slatkovodni školjkaši u prapovijesnim slojevima na lokalitetu Ilok – dvor knezova Iločkih

40   **Ana Đukić
Filip Franković
Tara Pivac Krpanić
Sanjin Mihelić**

Rezultati probnih arheoloških iskopavanja u Općini Lovas 2011. i 2017. godine

69   **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica
Ivan Pamić**

Prapovijesni grobovi na ravnome iz Nakovane na Pelješcu

82   **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica**

Grob s položaja Gomile u Zakotorcu na Pelješcu

104   **Asja Tonc
Ivan Radman-Livaja**

Tragovi tekstilne proizvodnje na Gradini Svete Trojice

CONTENTS

Preliminary reports

8   **Hrvoje Kalafatić
Bartul Šiljeg
Rajna Šošić Klindžić**

Filling the network gaps: Bračevci – Baščine, new Neolithic circular enclosure and medieval village

17   **Daria Ložnjak Dizdar
Marko Dizdar**

Excavations at the Late Bronze Age cemetery of Dolina in 2020

22   **Andreja Kudelić**

The process of making vessels during the Late Bronze Age at the Kalnik – Igrišće site

33   **Antonela Barbir**

Freshwater bivalve from the prehistoric layers at the site of Ilok – Dvor knezova Iločkih

40   **Ana Đukić
Filip Franković
Tara Pivac Krpanić
Sanjin Mihelić**

The results of the trial archaeological excavations in the Lovas Municipality in 2011 and 2017

69   **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica
Ivan Pamić**

Prehistoric graves on flat terrain from Nakovana on Pelješac

82   **Domagoj Perkić
Marko Dizdar
Hrvoje Potrebica**

A grave at the Gomile site in Zakotorac on Pelješac

104   **Asja Tonc
Ivan Radman-Livaja**

Traces of textile production on the Sveta Trojica hillfort

112 Lujana Paraman
Marina Ugarković

O „helenističkom“ pogrebnom nalazu s Čiova kod Trogira

112 Lujana Paraman
Marina Ugarković

On the “Hellenistic” burial find from Čiovo near Trogir

123 Ivana Ožanić Roguljić
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić

Rimska ruralna naselja u okolici Donjeg Miholjca

123 Ivana Ožanić Roguljić
Bartul Šiljeg
Hrvoje Kalafatić

Rural Roman settlements near Donji Miholjac

133 Ivana Ožanić Roguljić
Jere Drpić
Helena Nodilo

Rimsko ruralno naselje Lug kod Bjelovara

133 Ivana Ožanić Roguljić
Jere Drpić
Helena Nodilo

Rural Roman settlement of Lug near Bjelovar

142 Ana Konestra
Goranka Lipovac Vrkljan

Privjesak s likom Harpokrata iz rimske keramičarske radionice u Crikvenici (Ad Turres, sjeverna Liburnija)

142 Ana Konestra
Goranka Lipovac Vrkljan

The Harpocrates pendant from the Roman pottery workshop in Crikvenica (Ad Turres, northern Liburnia)

152 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić-Gračanin

Lokalitet na rtu Zidine u Loparu u kontekstu obalnih rezidencijalno-gospodarskih kompleksa otoka Raba

152 Ana Konestra
Fabian Welc
Paula Androić-Gračanin

The site at the cape Zidine in Lopar in the context of coastal residential and commercial complexes of Rab Island

171 Tatjana Tkalčec

Keramičke čaše iz burga Vrbovca u Klenovcu Humskom

171 Tatjana Tkalčec

Ceramic cups from the medieval castle of Vrbovec in Klenovec Humski

185 Sebatijan Stingl
Marijana Belaj

Religijska medaljica pronađena u grobu 253 u Gori kraj Petrinje

185 Sebatijan Stingl
Marijana Belaj

The religious medal found in grave 253 at Gora near Petrinja

Pregledni radovi

193 **Snježana Vrdoljak**

Uljevne kape (Gusszäpfen) i značaj ostave Brodski Varoš (Slavonski Brod)

204 **Asja Tonc
Marko Dizdar
Slavica Filipović**

Metalni nalazi s nalazišta Osijek – Vojarna, Učiteljski fakultet kao tragovi vojne prisutnosti

212 **Eduard Visković
Marina Ugarković**

Zaštitna arheološka istraživanja „kuće Škoko“ u Starom Gradu na otoku Hvaru

221 **Juraj Belaj
Sebastijan Stingl
Valerija Gligora**

O arheološkim istraživanjima ivanovačke kapele na lokalitetu Pakrac – Stari grad 2020. godine

228 **Juraj Belaj
Željko Krnčević**

O arheološkim istraživanjima lokaliteta Mukoš kraj Goriša 2020. godine

Stručni radovi

239 **Tea Kokotović**

Rezultati antropološke analize ljudskih koštanih ostataka s lokaliteta Mukoš kraj Goriša iz 2020. godine

247 **Mislav Fileš
Deniver Vukelić**

Oživljena povijest i komunikacija arheologije s javnošću

Review papers

193 **Snježana Vrdoljak**

Casting jets (Gusszäpfen) and the importance of the Brodski Varoš hoard (Slavonski Brod)

204 **Asja Tonc
Marko Dizdar
Slavica Filipović**

The metal finds from the site of Osijek – Barracks, Faculty of Education as traces of military presence

212 **Eduard Visković
Marina Ugarković**

Rescue excavation of “the Škoko house” in Stari Grad on Hvar island

221 **Juraj Belaj
Sebastijan Stingl
Valerija Gligora**

On the archaeological excavations of the chapel of the Knights Hospitaller at the site of Pakrac – Stari Grad in 2020

228 **Juraj Belaj
Željko Krnčević**

On the archaeological excavation of the site of Mukoš near Goriš in 2020

Professional papers

239 **Tea Kokotović**

Results of the anthropological analysis of the osteological material from 2020 excavations of Mukoš site near Goriš

247 **Mislav Fileš
Deniver Vukelić**

Living history and the communication of archaeology with the public

Kratki izvještaji

255 Jere Drpić

Arheološko istraživanje segmenta ceste Moždenec – Sudovec na položaju Zverinjak

258 Ivana Ožanić Roguljić
Mislav Fileš

Living Danube Limes; projekt dunavskog transnacionalnoga programa EU

Ostala znanstvena djelatnost Instituta za arheologiju

Asja Tonc
Kristina Turkalj

260-268

Short reports

255 Jere Drpić

Archaeological excavation of a segment of Moždenec – Sudovec road at the site of Zverinjak

258 Ivana Ožanić Roguljić
Mislav Fileš

Living Danube Limes; EU Danube Transnational Programme

Additional scientific activity of the Institute

Asja Tonc
Kristina Turkalj

260-268

Karta nalazišta

Map of sites

1. Ilok – dvor knezova Iločkih	12. Zvjerinjak
2. Općina Lovas	13. Klenovec Humski – Plemićki grad Vrbovec
3. Osijek – Vojarna, Učiteljski fakultet	14. Crikvenica – Ad Turres
4. Bračevci – Baščine	15. Lopar – rt Zidine
5. Donji Miholjac	16. Gradina Sveta Trojica
6. Brodski Varoš	17. Goriš – Mukoš
7. Dolina	18. Čiovo
8. Pakrac – Stari grad	19. Hvar – Stari Grad
9. Petrinja – Gora	20. Pelješac – Nakovana
10. Bjelovar – Lug	21. Pelješac – Zakotorac
11. Kalnik – Igrišće	

O „helenističkom“ pogrebnom nalazu s Čiova kod Trogira¹

On the “Hellenistic” burial find from Čiovo near Trogir

Prethodno priopćenje
Klasična arheologija

Preliminary communication
Classical archaeology

Primljeno/Received: 14. 09. 2021.
Prihvaćeno/Accepted: 24. 11. 2021.

LUJANA PARAMAN
Muzej grada Trogira
Ulica Gradska vrata 4
HR-21220 Trogir
lujaparaman@gmail.com

MARINA UGARKOVIĆ
Institut za arheologiju
Jurjevska ulica 15
HR-10000 Zagreb
marina.ugarkovic@iarh.hr

U radu se objavljuje slučajni nalaz iz „helenističkih grobalova“ na otoku Čiovu kod Trogira, kao rijedak dokument pogrebnih praksi Tragurina i korištenja izvangradskog zemljišta u 2./1. st. pr. Kr.

Ključne riječi: Čiovo, Trogir, pogrebni nalaz, trapezoidna pojasna kopča, helenistička keramika, izvangradsko zemljište

The paper presents a random find from “Hellenistic gravels” on the island of Čiovo near Trogir, as a rare document of the funeral practices of Tragurians, and Čiovo land use in 2nd/1st century BC.

Key words: Čiovo, Trogir, burial find, trapezoid belt buckle, Hellenistic pottery, land use

Uvod

Trogir je jedan od istočnojadranskih gradova s najdužim kontinuitetom nastanjivanja, čiji je početak moguće povezati već s razdobljem kasnog eneolitika (Petrić 1992: 24, 36). Dok su počeci i karakteristike najstarije faze prapovijesnog naselja u Trogiru još uvijek nedovoljno poznate i razjašnjene, dosadašnja arheološka istraživanja i analiza pokretnih nalaza ukazuju na to da je željeznodobni, a posebno protopovijesni Trogir bio jedan od značajnih trgovačkih punktova na istočnojadranskoj plovidbenoj ruti (Petrić 1992: 31–36; Kirigin, Paraman 2020: 40–46). Složeni povijesni, društveno-kulturni i ekonomski transformacijski procesi koji su obilježili istočnojadransko područje nakon osnutka grčkih gradova u Dalmaciji (Čače, Milivojević 2017: 436–439), rezultirat će u helenističkom razdoblju transformacijom trgovačke luke tragurijske zajednice u urbano središte.

Zahvaljujući zaštitnim arheološkim istraživanjima unutar povijesne jezgre Trogira, koja su bila posebno intenzivna od kraja 1970-ih do kraja 1990-ih,² osnovni

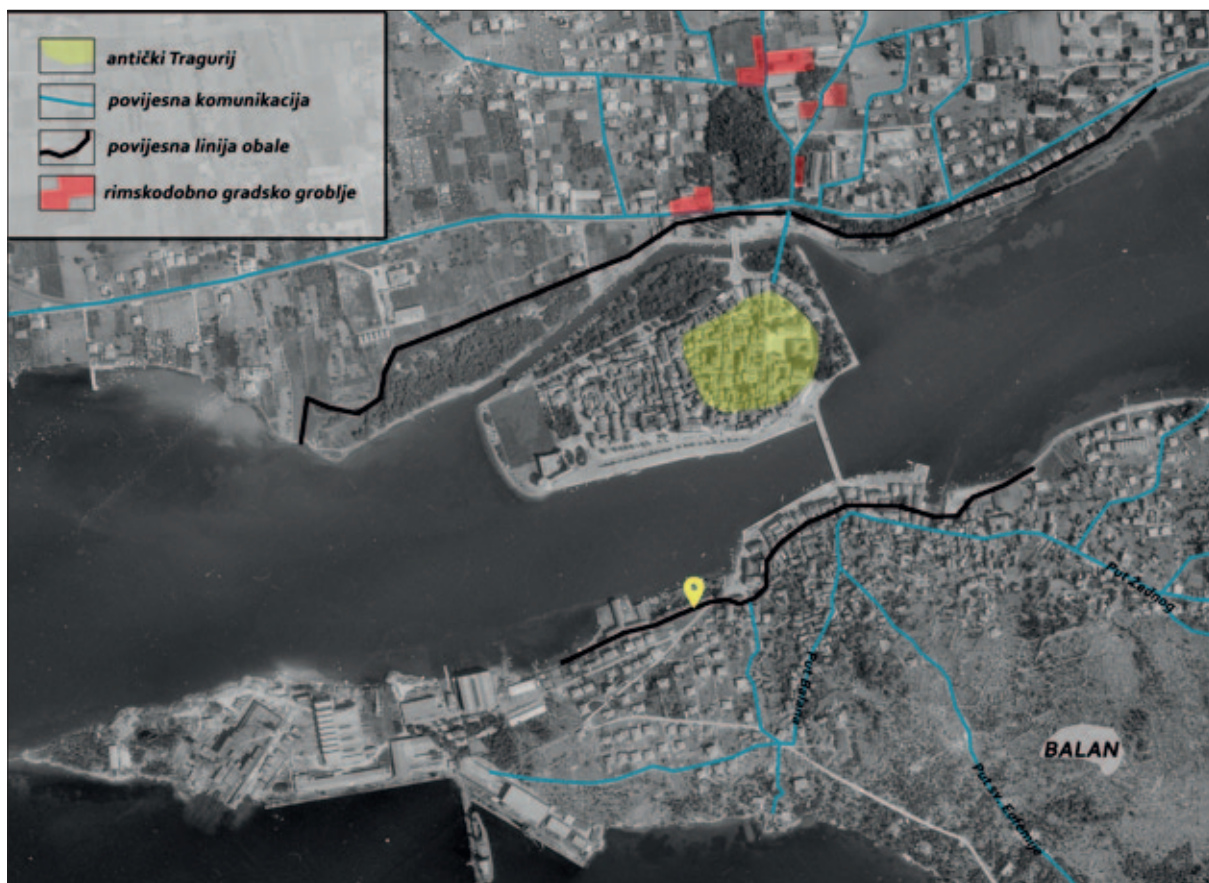
elementi urbanizma helenističkog Tragurija danas su dobro poznati (Babić 2002; 2020: 15–22; Kovačić 2002; 2010; 2019: 143–170), dok je obrada pronađenog materijala pružila i određeni uvid u kulturu življenja i dinamične ekonomsko-kulturne odnose helenističkog grada (Kalebota 2015; Kirigin, Paraman 2020: 46–53, 57–62, 64–66; Ugarković, Paraman 2020).

S druge strane, mnogi podaci o društveno-kulturološkim aspektima života tragurijske zajednice u predrimskom razdoblju gotovo su u potpunosti nepoznati budući da, npr. ni helenistička ni prapovijesna nekropola još uvijek nisu otkrivene. Iako slučajni nalaz zabata stele isejskog tipa sjeverno od parka Garagnin – Fanfogna u trogirskom Malom polju (Cambi 1980: 958–959; Paraman 2009: 61–62, sl. 32) ukazuje na potencijalno pružanje helenističkog groblja na prostoru ili u blizini kasnijeg rimskodobnog groblja (sl. 1),³ slično situaciji

1 Ovaj rad je sufinancirala Hrvatska zaklada za znanost pod projektom AdriaCos (UIP-2020-02-2419).

2 Za pregled i bibliografiju dosadašnjih istraživanja u povijesnoj jezgri Trogira vidi Kirigin, Paraman 2020: 31, bilj. 12, 67, bilj. 216 i 217.

3 Rimskodobno i kasnoantičko groblje sa zabilježenim kontinuitetom sahranjivanja od 1. do 6./7. stoljeća razvilo se *extra muros*, uz povijesne komunikacije sjeverno od antičkog grada (lokaliteti Travarica – Osljak i Dobrić) (Bulić 1901; 1904; Slade Šilović 1957; Bilić 2012; Sunko Katavić, Jerončić 2020). Istraživanja tvrtke Palisada d.o.o. (2007. – 2008. godine) uz kasnoantičku grobišnu baziliku (u bizantskom razdoblju posvećenu sv. Barbari) sagrađenu u 5. stoljeću uz obalnu komunikaciju (Bulić 1904), ukazala su na korištenje ovog dijela gradskog groblja sve do 16. stoljeća, kada je crkva za vrijeme mletačko-turskih ratova porušena.

Sl. 1 Navodna lokacija helenističkih grobnih nalaza na Čiovu u odnosu na trogirski kulturno-povijesni krajolik (izradila: L. Paraman; podloga: Geoportal DGU 1968_9090)

Fig. 1 Alleged location of Hellenistic grave finds on Čiovo in relation to the cultural and historical landscape of Trogir (made by: L. Paraman; base: Geoportal DGU 1968_9090)

zabilježenoj na obje nekropole u Isi (Cambi, Kirigin, Marin 1981; Kirigin, Marin 1985; Čargo 2010: 13–31, sa starijom bibliografijom; Ugarković 2019a: 27–35), ne može se isključiti ni mogućnost da su predrimska groblja u potpunosti preslojena širenjem urbane matrice grada u srednjem vijeku i/ili prostornim izmjenama povezanim s izgradnjom prvog kopnenog mosta, a poslije i obrambenog sustava na kopnenoj obali (Babić 2016: 9–14, 22–24).⁴

U tome se kontekstu slučajni nalaz iz „helenističkog/ih groba/ova” na Čiovu, unatoč nerazjašnjenim i nepotpunim okolnostima te necjelovitosti grobnog nalaza, ukazuje kao rijedak dokument pogrebnih praksi helenističkih Tragurina. U isto vrijeme, nalaz pridonosi i raspravi o korištenju i organizaciji komunalnog teritorija van gradskih zidina.

Kontekst čiovskog nalaza

Čiovski je nalaz u Muzej dospio darovanjem 1964. godine, u razdoblju prikupljanja građe i formiranja muzejske zbirke. Riječ je ulomcima finog stolnog posuđa i unguentarija (T. 2: 4–12)⁵, ulomku terakotne figurine (T. 2: 1)⁶ te dijelovima nožnje i toaletnog pribora (T. 1: 1–2)⁷ koji su kao cjelina bili izloženi u stalnom postavu Muzeja grada Trogira od njegova otvaranja 1966. do preuređenja 2014. godine (Paraman 2009: 79, sl. 42).

U staroj *Knjizi inventara Muzeja grada Trogira* kao lokaciju nalaza tadašnji je ravnatelj Mirko Slade Šilović zabilježio toponim Balan – odnosno zapadni dio trogirskog predgrađa na Čiovu u sjeverozapadnom podnožju istoimenog brda na kojemu se nalazi manje prapovijesno utvrđenje (Babić 1980: 62 i karta). Kao mikrolokacija navodi se položaj uz obalnu cestu Put Cumbrijana (sl. 1) u blizini novovjekovnog stambenog sklopa Castrati, u čijem je dijelu tijekom 20. stoljeća živjela obitelj darovatelja (č. zgr. 1034, k.č. 6158/1; Babić, Marasović 2020: 113–114, 116–117, sl. 6–7). Detaljniji podaci o kontekstu i okolnostima nalaza nisu zabilježeni, a prisutne su i određene sumnje u istinitost podatka o samoj lokaciji (Babić 2016: 61). Ipak, recentna sustavna studija razvoja trogirskog predgrađa na Čiovu pokazuje da su se prostorne intervencije u obliku modificiranja obalne linije nasipavanjem i/ili produbljivanjem močvarnih plićaka u Trogirskom kanalu, osim na prostoru trogirskog otočića i kopnene obale, odvijale i na samom Čiovu (Babić 2016: 189–359;⁸ 2017: 429–446; Babić, Marasović 2020). Rekonstrukcija srednjovjekovne obalne linije u razdoblju prije formiranja predgrađa (od 14. stoljeća na dalje) ukazuje na postojanje manje uvale Lučica u neposrednoj blizini navedene lokacije helenističkih nalaza (Babić 2016: 191–195, sl. 87; Babić, Marasović 2020: 109–111, sl. 2; usporedi i Lucić 1979: karta 3). Uz glavnu obalnu komunikaciju te komunikacije

4 Za pregled problematike helenističke nekropole v. Paraman 2009: 77–81.

5 Inv. br. TGR 31, 25, 1286, 27, 24, 1278, 28, 30 i 1277.

6 Inv. br. TGR 29.

7 Inv. br. TGR 33 i 32.

8 U disertaciji se po prvi put donosi i izuzetno vrijedan sustavni i cjeloviti prikaz dosadašnjih spoznaja o povijesnom i prostornom razvoju cjelokupnog otoka Čiova.

prema unutrašnjosti otoka čije je ishodište kod mosta,⁹ sačuvana je i jedna povijesna komunikacija koja od uvale Lučica vodi do prostranog i zaklonjenog zaljeva Saldun¹⁰ na zapadnoj obali Čiova (sl. 1), a za koju je moguće da pripada starijoj fazi komunikacijske mreže na Čiovu. Na tom se tragu čini mogućim promišljati da je uvala Lučica u razdoblju prije izgradnje mosta (ali i kasnije) mogla biti korištena kao jedno od pristaništa za (lokalne) transfere ljudi i robe s kopna na otok i obratno. Na takvom se položaju u helenističkom razdoblju mogao nalaziti neki gospodarski i/ili rezidencijalni sklop u čijoj se blizini moglo pružati i pripadajuće groblje. Poljoprivredne površine na ovom zapadnom rubu predgrađa urbanizirane su tek u drugoj polovici 20. stoljeća, nakon izgradnje suvremenih komunikacija Puta brodograditelja (prema brodogradilištu) i današnje ulice Kralja Zvonimira (prema Okrugu Donjem), a nije isključeno ni da su helenistički nalazi otkriveni upravo prilikom njihove izgradnje.

Metalni nalazi

Od predmeta nošnje, sačuvan je okov trapezoidne pojasne kopče izrađen od bakrene legure (bronca?), blago konveksnog presjeka i dimenzija 12,85 x 4,05 cm (T. 1: 1). Rubnik je ukrašen punciranjem, a na ostalim se dijelovima kopče ne uočavaju tragovi dekoracije. Pričvršćivanje uz podlogu omogućavaju dvije zakovice smještene na obje strane pojasa, čiji su ostaci vidljivi i na stražnjoj strani (ostaci željeznog trna), a služile su za pridržavanje mehanizma za kopčanje. S obzirom da uvidom u postojeću literaturu nije pronađen istovjetan primjerak, „trogirski“ je kopča prva objava tog (pod) tipa.¹¹ Kopče srodne trapezoidnom formom, a u mnogim slučajevima i odabirom materijala, pojavljuju se kod različitih zajednica na istočnom Jadranu i njegovom zaleđu, pretežno u kontekstu grobova. Ti su primjerci, međutim, ukrašeni drugačijim motivima i tehnikama izradbe. Kroz literaturu su najpoznatije trapezoidne kopče pronađene na japodskom (Prozor), daorskom (Ošanići), labeatском (Gostilj) i isejskom (Isa) kulturnom prostoru, sa složenim ikonografskim prikazima, izvedenim u tehnici iskucavanja, koji imaju jasne elemente mitološke naracije (Ljubić 1889: 136–137, T. XXV: 1–3; Basler 1969: 9–10, 29; T. VII: 30–2, XXXIII: 2; Marić 1973; 1976; Drechsler Bižić 1984: Fig. 15; Kossak 1991: 155–162, Abb. 2; Balen-Letunić 1996; Kukoč 1998; 2008: 106, sl. 16a–c, 17a–b, 18a–b; 2009: 201–231, sl. 321–323, 339, 341, 342, 344, 345; Ugarković 2019a: 164, 165, sl. 218; 2009b: 276, 158.23, PK 3). S druge strane, za trapezoidne pojasne kopče koje se odlikuju središnjim minimalističkim prikazom koplja/strijele, a koncentrirane su najviše na prostoru sjeverne Dalmacije/Liburnije, nedavno je predložen naziv tip Nadin, s obzirom da su istraživanja tog lokaliteta iznjedrila daleko najznačajniji broj kopči ovog tipa kako u kvantitativnom tako i u kvalitativnom smislu (općenito o ovom tipu i za primjerke iz Nadina, Prozora, Ivoševaca, Velike Mrdakovice, Danila i druge iz Arheološkog muzeja u Zadru bez sigurne provenijencije: Čelhar, Ugarković

2021, in print; za ranije objave/spomen ovog tipa kopče iz Osora: Blečić Kavur 2014: 28, 30; 2015: 101–104, sl. 39; Prozora: Blečić Kavur 2015: 101; Velike Mrdakovice: Brusić 2000: 38; Brajković 2018: 52; Dragišića: Glogović 2014: 27, 40, Pl. 9c: 75; Ise: Ugarković 2019a: 164–165, sl. 217; 2009b: 301, PK1, PK 2). Uz to, pojavljuju se i primjerci kopči, također s jednostavnim, ali drugim tipom ukrasa, poput središnjeg motiva valovite linije i drugi (Čelhar, Ugarković 2021, in print, bilj. 15). Iako, za sada, nisu poznati primjerci istovjetni „trogirskom“, puncirani se rubnik s različitom realizacijom sličnog ukrasa pojavljuje i kod figuralno ukrašenih kopči, npr. na primjerku iz Ise i to grobnice 158 nekropole na Vlaškoj Njivi, ali i drugih iz Ošanića i Gostilja (Ugarković 2019a: 164–165). S obzirom da zadnja promišljanja, bazirana i na kontekstualnoj interpretaciji, smještaju ove predmete nošnje u (druhu polovicu) 2. i 1. st. pr. Kr. (te neke primjerke čak i sam početak 1. st. po. Kr.) (Čelhar, Ugarković 2021, in print), „trogirski“ se primjerak može promatrati kao jedan zaseban (pod)tip trapezoidne kopče, koju valja sagledavati u istom kronološkom kontekstu.

Sa Čiova potječe i ulomak kružnog brončanog ogledala, promjera 12,3 cm, koji pripada kozmetičkom priboru (T. 1: 2). Zrcalna je strana blago ispupčena i polirana, dok je stražnja strana neobrađena. Ogledalo nije ukrašeno. Obično se ogledala s jednom ogledalnom površinom svrstavaju u tip antičkih ogledala u kutijici, međutim za njih je uobičajen reljefni ukras na drugoj strani (Ivčević 2002: 330–331). Slični primjerci, bez ukrasa, nešto manjih dimenzija pronađeni su u Saloni, ali je moguće da su im obje strane bile ogledalne (Ivčević 2002: 332, 338, kat. br. 6–7, prvi je od bronce, drugi od bronce i srebra). Ovaj tip nalaza u antici se često pojavljuje i u grobovima i naseljima (Ivčević 2002: 332). Ulomci ogledala pronađeni su, tako, i u grobovima/grobnicama isejskih nekropola na Martvilu i Vlaškoj njivi, temeljem trenutno dostupnih saznanja, kasno helenističke datacije (Ugarković 2019a: 139).

Keramički nalazi

Sačuvano je više keramičkih ulomaka koji se putem stilsko-tipološke analize atribuiraju dobro poznatim vrstama helenističke keramike. Većinom je riječ o dijelovima stolnog posuđa, među kojima je jedan ulomak ramena vrča, po svemu sudeći enohoje, ukrašen u tradiciji *Gnathia* keramike (T. 2: 4; Kalebota 2015: 54, 80, kat. br. 27).¹² Crni mat premaz, dijelom oštećen, prekriva vanjsku površinu, dok se na unutrašnjosti stijenke od fino pročišćene roze gline očrtavaju tek tragovi cijeđenja premaza u smeđoj boji. Sačuvana profilacija ramena otkriva nam da je riječ o enohojama s naglašenim tijelom u ramenima odnosno koničnim ili scolikim tijelom. Poviše zone pravilnih vertikalnih kanelura, odvojene dvama urezanim linijama, uočava se ukras ovula između kojih su s donje strane prikazane grančice, također izrađen tehnikom urezivanja. Enohoje s koničnim ili scolikim tijelom, poznate kao enohoje tipa C prema Miše tipologiji, proizvodile su se u Isi tijekom treće faze isejske helenističke keramičke proizvodnje (Miše 2015: 33, 156), a osim u slikanoj keramici u *Gnathia* tradiciji primjerci enohoja sa sličnim oblikom tijela javljaju se i u crnopremazanoj, crveno-smeđepremaznoj i sivopremaznoj keramičkoj vrsti, kao i bez premaza (Miše 2015: 37; Ugarković 2019a: 98). Pojavljivanje ovog oblika veže se uz kraj 2. i početak

9 Izgradnja čiovskog mosta pretpostavlja se početkom 13. stoljeća (Babić, Marasović 2020: 109, bilj. 1).

10 Saldunski je zaljev jedan od najvrjednijih dijelova otoka Čiova, koji se zbog svoje prostranosti i zaklonjenosti ubraja među uvale s najboljim maritimnim svojstvima na istočnojadranskoj obali. U dnu zaljeva je i izvor bočate vode, a na sjevernom rubu zaljeva prema rtu Cumbrijan (od sv. Ciprijan) nalazile su se i komunalne solane od kojih vjerojatno potječe i toponim Saldun (v. Babić 2016: 18–19, 27, 32–33).

11 Postojanje ove kopče spomenuto je kod Čelhar, Ugarković 2021, in print, bilj. 15.

12 O razlici između keramike tipa *Gnathia* i keramike rađene u *Gnathia* tradiciji v. Miše 2015: 37.

1. st. pr. Kr., ali se kroz gore-navedene inačice razvija do kraja 1 st. pr. Kr. (Miše 2015: 37).¹³ Dokumentirane su u grobovima obaju isejskih nekropola na Martvilu i Vlaškoj njivi, isejskom grobu u uvali Stonca i Resniku (Rapanić 1960: sl. IV: 2; Cambi, Kirigin, Marin 1981: T. XIII: 4; XIV: 13; Čargo 2010: 80, br. 9; 111–112, br. 1–3; 128–132, br. 1–6; 135, br. 10; 180, br. 2; 256, br. 3; Miše 2015: 41, 125–130, kat. br. 114–125; Ugarković 2019b: 167, 45.1; 209, 93.2–93.3; 229, 142.4; 230, 142.5; 254–255, 150.4–150.7; 288–289, 212.2–212.5). Uobičajeno je ovaj tip enohoje bez kanelura na tijelu, ali se one ipak mogu ponekad pojaviti kao što je evidentno iz tri prethodna primjerka iz Ise, najvjerojatnije grobnih priloga s Martvila (Čargo 2007: 33, br. 4; Miše 2015: 124, 125, 127, kat. br. 114, 118), kojima sada možemo pridružiti i naš ulomak. Analogije motivu urezanih ovula na vratu i ramenu enohoje tipa C možemo naći na tri primjerka iz Ise odnosno njene nekropole na Martvilu (Čargo 2010: 128–129, br. 1, grobnica 4; Miše 2015: 129, kat. br. 123–124, 159). Međutim, motiv urezanih ovula pojavljuje se i na enohojama nešto drugačijeg oblika, tipa B1, što je evidentno na primjerku pronađenom u grobnici XV nekropole na Martvilu (Čargo 2010: 246–247, br. 3). Taj tip enohoje vezuje se uz drugu fazu isejske helenističke keramičke proizvodnje, i datira najčešće u (poodmaklo 3. i) 2. st. pr. Kr. (Miše 2015: 33, 35–37, 156, kat. br. 105–108, 111; Ugarković 2019a: 75–76). S obzirom na kombinaciju oblika i ukrasa, primjerak enohoje sa Čiova mogli bismo promatrati u kontekstu samog početka treće faze isejske keramičke proizvodnje, odnosno prvim oblicima ovog tipa posude, koji su još ukrašavani na način koji je svojstven prethodnoj fazi keramičke proizvodnje (općenito o isejskoj keramičkoj proizvodnji: Miše 2015, s bibliografijom).

Prema svojim morfološkim karakteristikama, i ulomak donjeg dijela tijela sa sačuvanom stopom analogije pronalazi u isejskim keramičkim proizvodima treće faze, odnosno isejskim enohojama tipa C i stolnim amforama (npr. Čargo 2010: 81, br. 11, 111, br. 1; Ugarković 2019b: 167, 45.1; 175, 54.2).¹⁴ Riječ je o stožasto zakošenoj stopi sa znatno udubljenim dnom i prstenom poviše nje (T. 2: 5; Kalebota 2015: 54, 81, kat. br. 28). Vidljivi su slabi ostaci crnog premazana na početku donjeg trbuha, gdje se ujedno nalazi i urezana linija oko posude.

Od tri posude koje se atribuiraju sivopremazanoj keramičkoj vrsti, najbolje je sačuvan primjerak tanjura s horizontalno profiliranim rubom promjera 18 cm i kraćom prstenastom stopom (T. 2: 6). Blisku analogiju pronalazimo u jednoj od varijanti forme 3 apulske sivopremazane keramike (*Apulian grey gloss ware*), koja se datira od kraja 2. st. pr. Kr. do Augustova doba (Yntema 2005: 24, 25; T. 3: a). Tanjur sličnog oblika pronađen je tijekom istraživanja u samoj trogirskoj gradskoj jezgri (Kovačić 2002: 394, Fig. 17: zadnji), dok je ulomak ovog tipa tanjura u srednjoj Dalmaciji otkriven i na Paklenim otocima (Ugarković, Konestra 2018: 77, Pl. 2: 28).

Uz tanjur, sačuvani su i donji dijelovi tijela sa stopom dvaju posuda. Prvu karakterizira blago profilirana konična stopa (pr. 5,75 cm) i udubljeno dno sa središnjim unutrašnjim ispupčenjem (T. 2: 7)¹⁵ te vjerojatno pripada nekom včru (za slično profiliranu stopu sivopremazane enohoje i stolne amfore iz grobnice 93 nekropole na Vlaškoj njivi na Visu: Ugarković 2019b: 209, 93.3;

210, 93.5; s Martvila: npr. Čargo 2010: 80, br. 9). U drugom je slučaju riječ o kraćoj prstenastoj stopi (pr. 3,55 cm), s udubljenim dnom (T. 2: 8), koja analogije oblika pronalazi u isejskim primjercima sivopremazanih zdjelica ili malih stamnoidnih piksida (npr. Čargo 2010: 98, br. 32; Ugarković 2019b: 189, 81.7 ili 193, 81.21). S obzirom na navedene analogije i Isu kao jedini lokalitet s keramičkom radionicom koja nam trenutno pruža jasan uvid u proizvodnju sivopremazane keramike u srednjoj Dalmaciji, za pretpostaviti je da su i ovdje navedeni primjerci isejske provenijencije s kraja 2. odnosno 1. st. pr. Kr. (o sivopremazanoj keramici iz Ise: Miše 2015: 58; Ugarković, Šegvić 2017; Ugarković 2019a: 100–105 s bibliografijom).

Osim stolnog posuđa, nalazi s Čiova uključuju i tri unguentarija, posuda za prijenos i čuvanje krutih i viskozni tvari (Rotroff 2006: 37). Pripadaju tipu vretenastih unguentarija, s izraženom nogom i vratom. Sve primjerke karakterizira koničan oblik stope, s udubljenim dnom, u drugačijim, ali bliskim varijantama. Zaobljena tijela različitih su oblika, od najužeg, neznatno naglašenog u ramenima (T. 2: 9), prema nešto širem i ovalnijem (T. 2: 10) i još širem ovalnom, koji se već malo približava i kuglastom obliku tijela (T. 2: 11). Samo je u jednom slučaju sačuvan vrat s obodom, s tamno smeđim neujednačenim premazom, koji je s vanjske strane izražen zakošen prema dolje (T. 2: 10). Neznatni tragovi tamnosmeđeg premaza uočljivi su i na najužem primjerku. Svi primjerci izrađeni su od fino pročišćene gline. Unguentarij s najširim tijelom ima sivu unutrašnju stijenku na kojoj su sačuvani izražajni tragovi lončarskog kola, dok je ostatak narančasto-smeđe boje, s vidljivim primjesama tinjca. Preostala dva primjerka imaju narančasto-smeđu fakturu, s tinjcem i rijetkim bijelim primjesama (T. 2: 10) ili bez vidljivih primjesa (T. 2: 9). Za posljednji je moguća i lokalno/regionalna proizvodnja, dok su preostala dva, po svemu sudeći, importi. S obzirom da nijedan nije sačuvan u cijelosti, ne možemo preciznije sagledati njihove analogije prema obliku tijela i odnosima njegovih pojedinih dijelova. Ipak, možemo navesti neke primjerke, pa tako najbližu analogiju oblika stope koja je sačuvana na unguentariju s najširim tijelom nalazimo, npr. u grobu 119 s Vlaške njive u Visu iz 2. st. pr. Kr. (Ugarković 2019b: 223, 119.5). U isejskim se grobovima poodmaklog 2. i 1. st. pr. Kr. mogu, također, pronaći i bliske analogije stopa ostalih primjeraka kao i sačuvanog oboda (npr. Ugarković 2019b: 151, 28.14; 246, 142a.5; 260, 150.21; za npr. unguentarij s najužim tijelom, Čargo 2010: 118, br. 16 ili 151, br. 44, 45). Ulomci unguentarija prethodno su pronađeni istraživanjima u Trogiru (Kirigin, Paraman 2020: 48, 62, sl. 4), kao i na više drugih regionalnih lokaliteta, u kontekstu nekropole, naselja i svetišta (Ugarković 2019a: 118 s navedenom literaturom).

Osim keramičkog posuđa, sačuvana je glava i vrat ženske figurine od terakote, izrađene od fino pročišćene gline svijetlo smeđe fakture, bez makroskopski vidljivih primjesa (T. 2: 3). Glava je lagano nagnuta u desnu stranu, a kosa skupljena u pundu s visokim *sphedone*. Sama površina je dosta izlizana pa su detalji lica slabo vidljivi, a moguća je prisutnost slabo sačuvanih tragova premaza. S obzirom na stanje očuvanosti, moguće je tek oprezno konstatirati da su primjerci ženskih figurina, sa sličnim prikazom glave, također poznati iz isejskih grobova (npr. Nardelli 2000: 50–52, 103, br. 15.17; 70, 71, 114, br. 62; Čargo 2010: 101, br. 33; 209, sl. 70: 5; Ugarković 2019a: 135; 2009b: 147, 28.2; 218, 104.1, s navedenim južnoitalskim analogijama).

13 U literaturi se javlja i datacija u 2. st. pr. Kr.

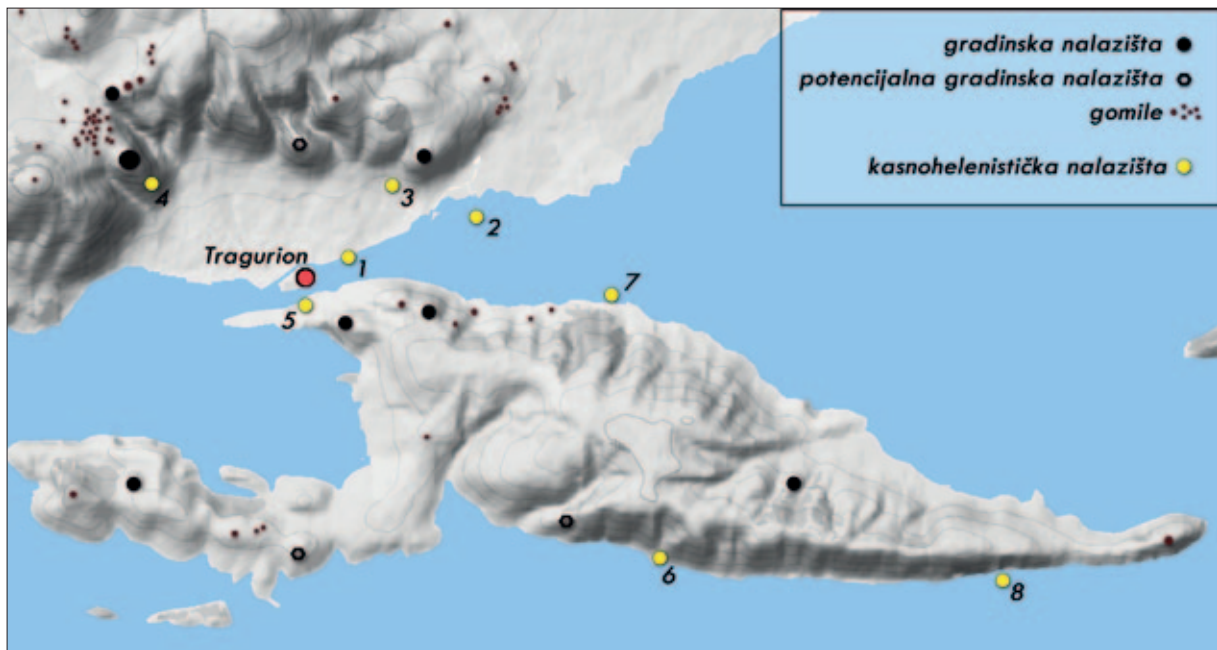
14 Nije isključeno da su ulomak ramena i stope pripadale istoj posudi.

15 Na stajaćoj plohi dna primjećuju se kraći urezi, nejasne funkcije. Nešto drugačiji trag sačuvan je na primjerku sivopremazanog dna iz Stobreča (Ugarković, Konestra 2020: 50, T. 1: 9).

Zaključna razmatranja

Pomna analiza u ovom radu predstavljenih nalaza sugerira konzistentni kronološki kontekst kraja 2. i 1. st. pr. Kr., a sačuvanost bi, uz znane podatke, mogla također, barem dijelom, govoriti u prilog grobnom kontekstu. Izostanak čvrstog kontekstualnog oslonca uvjetovao je to da oni ne mogu poslužiti kao ozbiljna polazišna točka za raspravu o aspektima pogrebnih obreda drevnih Trogirana. Ipak, u nedostatku bilo kakvih drugih podataka koji se vežu uz pogrebnu sferu trogirske zajednice, ako bismo temeljem ovih, za sada jedinih indicija, pokušali nešto, makar izuzetno oprezno, promišljati, onda bi preliminarno istaknuli kako je riječ o sličnim, ako ne istim funkcionalno-stilsko-tipološkim tipovima predmeta, koji su dokumentirani kao grobni prilozi u Isi (Ugarković, Paraman 2020: 314). To bi, zajedno sa

bližeg zaleđa te Čiova (Babić 1980; 2020: 13, sl. 10; Paraman, Šuta 2017; Paraman et al. 2020: 248–250), ukazuje na to da je riječ o teritoriju jedinstvene trogirske/tragurijske zajednice (Paraman, Ugarković 2021: 98), a sasvim je izvjesno da je osnovni komunalni teritorij Tragurija ostao više-manje nepromijenjen do razdoblja razvijenog srednjeg vijeka (Burić 2020: 13, 15–16, 35–39, s relevantnom bibliografijom).¹⁶ Očekivani tragovi intenziviranja poljoprivredne eksploatacije i prostorne organizacije zemljišta Malog polja (dužina 4 km, širina 2,5 km) u helenističkom razdoblju u obliku ostataka gospodarskih/gospodarsko-rezidencijalnih objekata te potencijalne podjele zemljišta,¹⁷ preslojeni su trgovima intenzivnog korištenja prostora u rimskom razdoblju (za najnoviji pregled: Paraman, in print). Ipak, keramički materijal prikupljen prilikom zaštitnog podmorskog istraživanja antičkog priobalnog gospodarskog postrojenja

Sl. 2 Prapovijesna i helenistička nalazišta na trogirskom teritoriju (izradila: L. Paraman; podloga: Google Maps)

Fig. 2 Prehistoric and Hellenistic sites in Trogir area (made by: L. Paraman; base: Google Maps)

spomenutim slučajnim nalazom grobne stele isejskog tipa, moglo govoriti u prilog određenim sličnostima u sferi pogrebnih obreda, kroz razmjenu i prihvaćanje kulturnih predložaka, što je zasigurno bio slučaj kad je u pitanju razvoj urbanizma (Babić 2020: 16–21). S druge strane, izostanak grobnih cjelina lokalnih zajednica na prostoru srednje Dalmacije u ovom periodu, dodatno otežava promatranje ovog kulturnog aspekta. S obzirom na to da većina ulomaka ovdje objavljenog stolnog posuđa sugerira isejsku provenijenciju, ti nalazi svakako osnažuju već prethodno pretpostavljene trgovačke veze između Ise i Trogira (Miše 2015: 62; Ugarković, Paraman 2020: 312), dok prisutnost importiranih unguentarija, koji su česti i u isejskim grobovima tog doba (Ugarković 2019a: 204) reflektira očekivanu uključenost Trogira u šire mreže trgovine i razmjene.

Kao jedan od malobrojnih nalaza izvan povijesne jezgre Trogira, čiovski je nalaz jedan od rijetkih indikatora za poznavanje korištenja i organizacije prostora izvan zidina Tragurija i transformacija koje su se u tom prostoru odvijale u helenističkom razdoblju (sl. 2). Naime, analiza vidljivih ostataka korištenja prostora u kasnoj prapovijesti, odnosno mreže prapovijesnih nalazišta na rubovima trogirskog Malog polja i njegova

(po svemu sudeći solana) na istočnoj obali Malog polja (predio Kopilice; sl. 2: 1; Radić Rossi 2008: 494, 497–498),¹⁸ kao i analize uzoraka drva iz sličnih konstrukcija dokumentiranih na lokalitetu Mućina u prirodnom rezervatu Pantan (sl. 2: 2; Gluščević 2004: 126–131; Radić Rossi 2008: 494, 496) ukazuju na kontinuirano korištenje trogirskih solana barem od vremena kasnog

16 Moguće je da je zapadni dio Čiova (naselje Slatine) već od kasnoantičkog razdoblja pripadao teritoriju Salone, a potom splitskoj komuni (Babić 2016: 59–60, 69–72, 148; Burić 2020: 25, 85).

17 U skladu s ondašnjim saznanjima, odstupanja i prekidu u mreži centurija između Kaštelanskog i Malog polja bila su kod starijih istraživača (uz rasprave o municipalitetu Tragurija u rimskom razdoblju) povodom i raspravama o mogućnosti postojanja ostataka limitacije i katastarske organizacije Malog polja u helenističkom razdoblju (pregled kod Paraman 2009: 50–51, 102, s bibliografijom) – no, suvremene analize zračnih snimaka ukazuju na jedinstvenost sustava agerske limitacije od Malog polja do Žrnovnice, uz neznatna odstupanja uslijed prilagodbe konfiguraciji terena (Burić 2020: 15, bilj. 21–22). Svakako, sustavna istraživanja i analize ostataka antičke parcelacije u Malom polju tek predstoje. Za idejnu rekonstrukciju rimskodobne katastarske podjele: Babić 1984: 44; Paraman, u tisku.

18 Riječ je o ulomcima sivopremazanog posuđa i Lamboglia 2 amfora. Materijal je pohranjen u Muzeju grada Trogira.

helenizma.¹⁹ Veći broj ulomaka helenističkog finog stolnog i kuhinjskog posuđa dokumentiran je u istočnom dijelu polja (predio Krban; sl. 2: 3) i prilikom nedavnog zaštitnog istraživanja na pristupnoj cesti Mosta hrvatskih branitelja, u sedimentu oranice iznad ulice Rimski put, glavnog dekumana tragurijskog agera, što sugerira postojanje nekog helenističkog gospodarsko-rezidencijalnog sklopa u blizini (Paraman 2017). Distribucija do sada poznatih helenističkih nalaza na istočnom rubu polja svakako pokazuje da slične nalaze treba očekivati i u ostalim dijelovima polja, posebno s obzirom na izvjesni početak eksploatacije i izvoza kamena iz kamenoloma na brdu Sutilija (sl. 2: 4) već u ovom razdoblju (Plinije Stariji, *NH*, III.141; Cambi 1980: 960; Suić 1991; Burić 2020: 13, bilj. 13).²⁰

Otok Čiovo (ant. *Bavo/Bo(v)a*),²¹ čije intenzivnije naseljavanje počinje tek nakon izgradnje mosta u 13. stoljeću, povijesno je značajan trogirski strateški i ekonomski resurs.²² Za razliku od podataka o naseljenosti i korištenju otoka u kasnoj prapovijesti (Babić 1980; Paraman Šuta 2017) (sl. 2) te rimskodobnom i kasnoantičkom razdoblju (pregled kod Babić 2016: 56–88 s bibliografijom), spoznaje o korištenju prostora u helenističkom razdoblju za sada su ograničene na opisani grobni nalaz iz trogirskog predgrađa (sl. 2: 5)

te nalaz Lamboglia 2 amfora registriran na izoliranom rtu Partican s južne strane Čiova (Miše, u pripemi) (sl. 2: 6).²³ Uz njih, potrebno je spomenuti i podmorske nalaze skupine grčko-italskih amfora kod Arbanije u Trogirskom kanalu (Vrsalović 1979: 215, br. 54) (sl. 2: 7) te brodoloma kod svetišta Gospe od Prizidnice s južne strane Čiova (Vrsalović 1979, 215, br. 56; Zmaić 2010: 232, 233) (sl. 2: 8).

Grobni nalaz iz trogirskog predgrađa na Čiovu svakako ukazuje na to da je ovaj kopnu najbliži dio otoka, udaljen svega 150 m od antičkog grada mogao biti naseljen i u helenističkom razdoblju,²⁴ dok je jači intenzitet korištenja prostora, osim u Trogirskom kanalu, moguće očekivati i u slatinskom polju u istočnom dijelu, a potencijalno i na poluotoku Okruk u zapadnom dijelu Čiova.

Usprkos manjkavosti kontekstualne analize, možemo zaključiti da je čiovski nalaz (uz recentne nalaze na predjelu Krban) rijedak materijalni podatak korištenja prostora izvan zidina Tragurija koji dozvoljava pretpostavku da bi se moglo raditi o dijelu nalazišta stambenog tipa odnosno gospodarsko-rezidencijalnim sklopu, kao i, uz nužan oprez, indikacija aspekta pogrebnih obreda i kroz njih iskazanih identiteta trogirske zajednice u helenističko doba.

19 Iako procesi degradacije agrarnog krajolika Malog polja započinju s početkom stambene i komunalne izgradnje nakon 2. svjetskog rata, intenzivnija devastacija odvija se od 1980-ih napuštanjem urbanog planiranja, od kada se moderna, u pravilu stambena gradnja nekontrolirano širi od obalnog dijela prema unutrašnjosti polja, uz istovremeno intenzivno nasipanje same obale. Unatoč značaju i slojevitosti arheološke, kulturno-povijesne, prirodne i ambijentalne vrijednosti ovog krajolika, izostala je njegova primjerena (preventivna) zaštita i valorizacija, dok su istraživanja u pravilu zaštitnog odnosno spasilačkog karaktera. Ponajbolji primjer devastacije, ali i odnosa nadležnih institucija spram arheološke i prirodne baštine predstavlja upravo obalno područje Kopilice – Brigi – Pantan, gdje je na potezu od oko 1,3 km obala nasuta u širini i do 200 m (predio Brigi do ušća Rike na Pantanu), preslojivši dijelom ostatke solana i drugih gospodarskih postrojenja, ali i rimskodobnog groblja i potencijalnog stambeno-gospodarskog sklopa u blizini (Radić Rossi 2009: 497–498). Nakon otkrića i inicijalne preventivne zaštite lokaliteta Kopilice 2007. godine, daljnja devastacija nalazišta (jedinственe vrijednosti za proučavanje maritimnog gospodarstva od antike do srednjeg vijeka) nije spriječena niti je nalazište trajno zaštićeno. Slijedom toga, prilikom izgradnje Mosta hrvatskih branitelja 2016./2017. godine nije provedeno ni kopneno ni podmorsko istraživanje nalazišta, dok je uredjenjem lučice i izgradnjom lukobrana 2020. godine u potpunosti izbrisan dio struktura preventivno zaštićen 2006./2007. godine.

20 Kao prilog poznavanju organizacije prostora tragurijskog agera u helenističkom razdoblju potrebno je spomenuti i ostatke potencijalnog svetišta kod lokve i izvora Dobrić, oko 200 m sjeverno od Tragurija (ili kod Lokve?, uz obalu (predio Lokvice), oko 200 m istočno od Tragurija), a koji se spominju u jednom notarskom spisu iz 14. stoljeća (*propre lacum ad fanum Gregum*) – rasprava kod Burić 2020: 72–73 i bilj. 240.

21 O ilirskom imenu Boa (od 15. stoljeća Bua): Babić 2016: 36–38. O slavenskom imenu Čiovo: Babić 2016: 38–46.

22 Strateška se važnost otoka ogleda u nadzoru plovidbenih pravaca i prilaza trogirskoj luci te samog (kopnenog i) otočkog teritorija, čiji se ekonomski iskoristivi resursi odnose primarno na pašnjake i šume, zatim na poljoprivredne nasade (maslinici, vinogradi, voćnjaci) te malobrojne plodne površine pogodne za kultivaciju – slatinsko polje u istočnom dijelu otoka, plodne površine oko Gornjeg i Donjeg Okruka te sami prostor trogirskog predgrađa. Od ostalih resursa povijesno su značajni solane i ribnjaci te kamenolomi i rudnik pakline. O prirodnim karakteristikama i ekonomskom potencijalu otoka detaljnije kod: Babić 2016: 17–35. O važnosti Čiova za trogirsku srednjovjekovnu i novovjekovnu komunu ponajbolje svjedoče detaljne statutarne odredbe usmjerene upravo na kontrolu i zaštitu njegovih resursa (Babić 2016: 102–104, 132–135).

23 Sustavno istraživanje arheološkog potencijala otoka Čiova tek predstoji. Manji terenski pregled, većinom poznatih prapovijesnih i antičkih lokaliteta, obavljen je pod vodstvom Branka Kirigina u sklopu projekta „Adrias Kolpos – identiteti i ekonomije Ilirika i Grka na srednjodalmatinskom otočju“ (Miše, u pripemi), dok je jedino arheološko istraživanje obavljeno na lokaciji rimske vile rustike kod crkve sv. Mavra u Žednom (Burić 2020: 85, 197 s bibliografijom).

24 Isto bi se moglo očekivati i za kasnija razdoblja (Babić 2017: 441; Burić 2020: 37).

IZVORI / SOURCES

Pasini, U. 2004, Plinije Stariji, *Zemljopis starog svijeta (Naturalis historia* III, IV, V i VI knjiga), Književni krug Split, Split.

ARHIVI / ARCHIVES

Državna geodetska uprava Republike Hrvatske (DGU)
Hrvatska – Državni arhiv u Splitu – fond 152 – Arhiv mapa za Istru i Dalmaciju. Katastar Dalmacije 1830. – 1975. – br. 657 Trogir (HR-DAST-152-AMD-657)

INTERNETSKI IZVOR / INTERNET SOURCE

Geoportal DGU – <https://geoportal.dgu.hr/> (22.08.2019.)

LITERATURA / BIBLIOGRAPHY

- Babić, D. 2015, Trogirsko predgrađe na Čiovu u kontekstu izgradnje otoka do XIX. stoljeća, Unpublished PhD Thesis, University of Zagreb, Zagreb.
- Babić, D. 2017, Trogir i njegova predgrađa, in: *Mapping urban changes / Mapiranje urbanih promjena*, Plosnić Škarić A. (ed.), Institut za povijest umjetnosti, Zagreb, 434–455.
- Babić, D., Marasović, K. 2020, Novovjekovni stambeni sklopovi i njihova uloga u urbanizaciji trogirskog predgrađa na Čiovu, *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, Vol. 44(1), 109–130.
- Babić, I. 1980, Gradine i gomile između Trogira i Splita u odnosu na prirodne puteve, in: *Putevi i komunikacije u praistoriji*, Tasić N. (ed.), Materijali Saveza arheoloških društava Jugoslavije 16, Savez arheoloških društava Jugoslavije, Beograd, 61–67.
- Babić, I. 1984, *Prostor između Trogira i Splita. Kulturnohistorijska studija*, Muzej grada Trogira, Trogir.
- Babić, I. 2002, Sjeveroistočni bedemi antičkog Trogira, in: *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana / Greek Influence along the East Adriatic Coast*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog od 24. – 26. rujna 1998. godine u Splitu / Proceedings of the International Conference held in Split from September 24th to 26th 1998, Cambi N., Čače S., Kirigin B. (eds.), Književni krug Split, Split, 397–414.
- Babić, I. 2016, *Trogir. Grad i spomenici*, Književni krug Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika Split, Split.
- Babić, I. 2020, Zaštitna arheološka iskopavanja u gospodarskoj zgradi palače Garagnin – Fanfogna, in: I. Babić, B. Kirigin, L. Paraman, *Iz prapočetaka Trogira. Zaštitna arheološka istraživanja u sklopu palače Garagnin – Fanfogna (Muzej grada Trogira) 1978. – 1980. godine*, „RADOVAN“ Društvo za zaštitu kulturnih dobara Trogira, Trogir, 7–28, 69–79.
- Balen-Letunić, D. 1996, Figuralno ukrašene trapezoidne pojasne kopče tipa Prozor, *Vjesnik Arheološkog muzeja u Zagrebu*, Vol. 28–29 (1995–1996), 23–38.
- Basler, Đ. 1969, Nekropola u Velim Ledinama u Gostilju (Donja Zeta), *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, Vol. 24, 5–107.
- Bilić, M. 2012, Redni br. 329. Lokalitet: Trogir – Put Dragulina, *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 8 (2011), 698–700.
- Blečić Kavur, M. 2014, *Uhvati pravu ravnotežu! Osor u ravnoteži europskih kultura i civilizacija posljednjih stoljeća stare ere / Get the balance right! Osor in balance of European cultures and civilizations in the last centuries BC*, University of Primorska Press, Koper.
- Blečić Kavur, 2015, *Povezanost perspektive / A coherence of perspective*, University of Primorska Press, Lošinjski muzej, Koper – Mali Lošinj.
- Brajković, T. 2018, Ritual ukopa na nekropoli Velike Mrdakovice, *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea*, Vol. 5, 31–63. <https://doi.org/10.15291/misc.2745>
- Brusić, Z. 2000, *Arauzona, Velika Mrdakovica, liburnski grad i nekropola*, Županijski muzej Šibenik, Šibenik.
- Bulić, F. 1901, Ritrovamenti antichi a Traù, *Buletino di archeologia e storia dalmata*, Vol. 24, 69–70.
- Bulić, F. 1904, Ritrovamenti di un' antica chiesa a Traù nell' a 1903, *Buletino di archeologia e storia dalmata*, Vol. 27, 20–26.
- Burić, T. 2020, *Trogirski distrikt u srednjem vijeku do 1537. godine*, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split.
- Cambi, N. 1980, Trogir u antiči, *Mogućnosti*, Vol. 10–11, 950–963.
- Cambi, N., Marin, E., Kirigin, B. 1981, Zaštitna arheološka istraživanja helenističke nekropole Isse (1976. i 1979.) – preliminarni izvještaj, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Vol. 75, 63–83.
- Čače, S., Milivojević, F. 2017, Rimski Ilirik u 1. st. pr. Kr.: nekoliko zapažanja, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Vol. 110(2), 425–450.
- Čargo, B. 2007, *Grčko-helenistička keramika u Arheološkom muzeju u Splitu*, katalog izložbe, Arheološki muzej u Splitu, Split.
- Čargo, B. 2010, *Martvilo. Istraživanja jugozapadne isejske nekropole do 1970. godine*, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Splitu 3, Arheološki muzej u Splitu, Split.
- Čelhar, M., Ugarković, M. 2021, Pojasne kopče tipa Nadin, *Archaeologica Adriatica*, Vol. 15, in print.
- Glogović, D. 2014, *The Fifth Phase of the Iron Age of Liburnia and the Cemetery of the Hillfort of Dragišić*, British Archaeological Reports International Series 2689, Archaeopress, Oxford.
- Glušćević, S. 2004, Podmorsko istraživanje u Trogiru i na Pantani, *Obavijesti Hrvatskog arheološkog društva*, Vol. XXXVI(1), 124–133.
- Ivčević, S. 2002, Kozmetički pribor, in: *Longae Salonae I, II*, Marin E. (ed.), Arheološki muzej u Splitu, Split, 329–348; 156–161.
- Kalebota, M. 2015, *Grčko-helenistička keramika iz Trogira*, Diploma Thesis, University of Zadar, Zadar.
- Kirigin, B., Marin, E. 1985, Issa 80. Preliminarni izvještaj sa zaštitnih arheoloških iskopavanja helenističke nekropole Martvilo u Visu: Novi i neobjelodanjeni natpisi iz Visa, *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku*, Vol. 78, 45–72.
- Kirigin, B., Paraman, L. 2020, Lončarski i ostali pokretni nalazi otkriveni u gospodarskoj zgradi palače Garagnin – Fanfogna (lapidariju Muzeja grada Trogira), in: I. Babić, B. Kirigin, L. Paraman, *Iz prapočetaka Trogira. Zaštitna arheološka istraživanja u sklopu palače Garagnin – Fanfogna (Muzej grada Trogira) 1978. – 1980. godine*, „RADOVAN“ Društvo za zaštitu kulturnih dobara Trogira, Trogir, 29–79.
- Kossak, G. 1991, Prologmena zur Bilderzählung bei den Illyrern, in: *Zbornik radova posvećenih akademiku Alojzu Bencu*, Alirejsović E., Čović B. (eds.), Posebna izdanja Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine 95, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 151–162.
- Kovačić, V. 2002, Nuove scoperte nella Tragurion ellenistica, in: *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana / Greek Influence along the East Adriatic Coast*, Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog od 24. – 26. rujna 1998. godine u Splitu / Proceedings of the International Conference held in Split from September 24th to 26th 1998, Cambi N., Čače S., Kirigin B. (eds.), Književni krug Split, Split, 375–395.
- Kovačić, V. 2010, Tragurij, in: *Antički Grci na tlu Hrvatske*, Poklečki Stošić J. (ed.), katalog izložbe, Galerija Klovićevi dvori, Zagreb, 139–141.
- Kovačić, V. 2019, *Koludrice na zidinama grada. Benediktinski samostan su Nikole u Trogiru*, Književni krug Split, Split.
- Kukoč, S. 1998, Grčki simboli u ilirskom svijetu, *Opuscula archaeologica*, Vol. 22, 7–26.
- Kukoč, S. 2008, Lik japodskog ratnika, in: „Arheološka istraživanja u Lici“ i „Arheologija pećina i krša“, *Znanstveni skup, Gospić*, 16. – 19. listopada 2007, Kolak, T. (ed.), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 23, Hrvatsko arheološko društvo, Muzej Like Gospić, Zagreb – Gospić, 85–116.

- Kukoč, S. 2009, *Japodi – fragmenta symbolica*, Književni krug Split, Split.
- Ljubić, Š. 1889, *Popis arheološkoga odjela Narodnog Zem. Muzeja u Zagrebu I*, Tiskarski i litografski zavod C. Albrechta, Zagreb.
- Lucić, I. 1979, *Povijesna svjedočanstva o Trogiru I*, Čakavski sabor, Split.
- Nardelli, B. 2000, Terakotna plastika u Arheološkom muzeju u Splitu, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Vol. 92 (1999), 35–123.
- Marić, Z. 1973, Ornamentirane pojasne ploče sa gradine u Ošanićima kod Stoca, *Glasić Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, Vol. 27–28 (1972–1973), 257–260.
- Marić, Z. 1976, Novootkrivena obloga pojasne ploče sa gradine u Ošanićima kod Stoca, *Glasić Zemaljskog muzeja u Sarajevu*, Vol. 29 (1974), 35–38.
- Miše, M., Arheološka topografija otoka Čiova, *Radovan*, Vol. 4 (u pripremi).
- Miše, M. 2015, *Gnathia and related Hellenistic ware on the East Adriatic coast*, Archaeopress, Oxford.
- Paraman, L. 2009, *Helenistički Trogir*, Diploma Thesis, University of Zadar, Zadar.
- Paraman, L. 2017, Lokalitet: Most kopno – Čiovo: spojna cesta 1 (Malo polje), *Hrvatski arheološki godišnjak*, Vol. 13 (2016), in print.
- Paraman, L., Prilog poznavanju rimskodobne organizacije prostora u trogirskom Malom polju, in: *Osam stoljeća šovanja Gospe od Anđela i prvog franjevačkog samostana u Trogiru*, *Zbornik radova znanstvenog skupa, Trogir, 18. – 19. listopada 2018.*, Paraman L., Bodrožić I. (eds.), Muzej grada Trogira, Katoličko bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Muzej grada Trogira, Župa Gospe od Anđela – Trogir, Trogir, in print.
- Paraman, L., Šuta, I. 2017, Prilog poznavanju topografije prapovijesnih nalazišta u zapadnom dijelu Kaštelanskog zaljeva, in: *Okolica Kaštelanskog zaljeva u prošlosti, Kaštela 2. – 6. listopada 2017*, Balen J., Šuta I. (eds.), knjiga sažetaka, Hrvatsko arheološko društvo, Muzej grada Kaštela, Kaštela, 8–9.
- Paraman, L., Ugarković, M., Steskal, M. 2020, Terenski pregled i dokumentiranje gradinskih nalazišta na širem trogirskom području u 2019. godini kao uvod u sustavno istraživanje Hiličkoga poluotoka, *Annales Instituti Archaeologici*, Vol 16, 245–268.
- Paraman, L., Ugarković, M. 2021, Gradinsko utvrđenje Sutilija: nove spoznaje temeljene na arheološkim nalazima prikupljenim neinvazivnim istraživanjima, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Vol. 113 (2020), in print.
- Petrić, N. 1992, Pretpovijest Trogira, *Diadora*, Vol. 14, 23–40.
- Radić Rossi, I. 2009, Arheološka baština u podmorju Kaštelanskog zaljeva, *Archaeologia Adriatica*, Vol. 2, 489–506.
- Rapanić, Ž. 1960, Helenistički grob s priložima u Visu, *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku*, Vol. 62, 37–44.
- Rotroff, S. 2006, *Hellenistic Pottery: the Plain Wares*, The Athenian Agora XXXIII, American School of Classical Studies at Athens, New Jersey.
- Slade Šilović, M. 1953, Nalazi u Trogiru i okolici, *Vjesnik za arheologiju i historiju Dalmatinsku*, Vol. 53 (1950–1951), 268.
- Sunko Katavić, A., Jerončić, T. 2020, *Izvišće o provedenom arheološkom nadzoru i istraživanju prilikom rekonstrukcije ulice Put Dragulina u Trogiru*, Split (neobjavljen rukopis pohranjen u Kaukal d.o.o. u Splitu).
- Ugarković, M. 2019a, *Geometrija smrti: isejski pogrebni obredi, identiteti i kulturna interakcija. Antička nekropola na Vlaškoj njivi, na otoku Visu. Vol. I/1*, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Splitu 6, Arheološki muzej u Splitu, Institut za arheologiju, Split – Zagreb.
- Ugarković, M. 2019b, *Geometrija smrti: isejski pogrebni obredi, identiteti i kulturna interakcija. Antička nekropola na Vlaškoj njivi, na otoku Visu. Vol. I/2*, Katalozi i monografije Arheološkog muzeja u Splitu 6, Arheološki muzej u Splitu, Institut za arheologiju, Split – Zagreb.
- Ugarković, M., Šegvić, B. 2017, Tableware of the living or pots for the dead? An introduction to the 2nd and 1st c. BC grey ware from the tombs of Issa (Eastern Adriatic), in: *Rimske keramičarske i staklarske radionice. Proizvodnja i trgovina u jadranskom prostoru. Zbornik III. međunarodnog arheološkog kolokvija, Crikvenica 4. – 5. 11. 2014.*, Lipovac Vrkljan G., Šiljeg B., Ožanić Roguljić I., Konestra A. (eds.), Zbornik Instituta za arheologiju 12, Muzej Grada Crikvenice, Institut za arheologiju, Crikvenica – Zagreb, 161–183.
- Ugarković, M., Konestra, A. 2020, Stobreč – bedemi: preliminarni pregled keramičkih nalaza s istraživanja 2012. godine, in: *Okolica Kaštelanskog zaljeva u prošlosti, Znanstveni skup Kaštela, 2. – 10. lipnja 2017. godine*, Kamenjarin I., Tončinić D. (eds.), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 33, Hrvatsko arheološko društvo, Muzej grada Kaštela, Zagreb, 47–64.
- Ugarković, M., Paraman, L. 2020, Appropriation of the Hellenistic Relief Ware in Ancient Trogir (Central Dalmatia, Eastern Adriatic): Preliminary Observations, in: *Exploring the neighbourhood. The Role of ceramics in understanding place in the Hellenistic world, Proceedings of the 3rd Conference of IARPotHP Kaštela, June 2017, 1st – 4th*, Kamenjarin I., Ugarković M. (eds.), Phoibos Verlag, Wien, 297–313.
- Yntema, D. 2005, *Conspectus forumarum of Apulian Grey Gloss Ware (ceramica a pasta grigia). Inventory of forms of the Apulian Grey Gloss wares*, Vrije Universiteit, Amsterdam.
- Vrsalović, D. 1979, *Arheološka istraživanja u podmorju istočnog Jadrana: Prilog poznavanju trgovačkih plovni putova i gospodarskih prilika na Jadranu u antici*, Unpublished PhD Thesis, University of Zagreb, Zagreb.
- Zmaić, V. 2010, Rekognosciranje podmorja srednje Dalmacije, in: *Arheološka istraživanja na srednjem Jadranu, Znanstveni skup, Vis, 13. – 16. listopada 2009.*, Ivčević S. (ed.), Izdanja Hrvatskog arheološkog društva 26, Hrvatsko arheološko društvo, Arheološki muzej u Splitu, Zagreb – Split, 227–244.

SUMMARY

Trogir is one of the cities with the longest continuity of settlement on the eastern coast of the Adriatic, the origin of which can be linked to the period of the late Eneolithic. Thanks to rescue excavation within the historical centre of Trogir, the basic elements of the Hellenistic Tragurion's urbanism are today well-known, while the analysis of the discovered material gave us an insight into the culture of living and the dynamic economic and cultural relations of a Hellenistic town. On the other hand, much data on the social and cultural aspects of the life of the community of Tragurion in the pre-Roman period is almost completely unknown, since, for example, the Hellenistic and prehistoric necropolises are still undiscovered. In that context, the chance find from "Hellenistic graves" on Čiovo, despite the mysterious and incomplete circumstances and the incomplete grave find, indicates that it is a rare document of burial practices of the "Hellenistic" Tragurians. At the same time, the find contributes to the discussion on the use and organization of communal territory beyond the city walls.

The Museum acquired the find from Čiovo through a donation in 1964, during a period of gathering material and forming the Museum's collection. The find consists of fragments of fine tableware and unguentarium, a fragment of a terracotta figurine, costume items, and toiletries. The old "Book of inventory of the Trogir Museum" (Knjiga inventara Muzeja grada Trogira) mentions the site of Balan as the site of the discovery of the finds – i.e., the western part of Trogir's suburb on Čiovo, in the north-western foot of the hill of the same name with a small prehistoric fortification (Fig. 2: 5). The site along the coastal road of Put Cumbrijana (Fig. 1) is noted as the micro-location, near the modern housing estate of Castrati. More detailed data on the context and the circumstances of the find were not recorded. Recent systematic study of the development of the Trogir's suburb on Čiovo and the reconstruction of the medieval coastline from the period before the suburb was formed (from the 14th century onwards) point to the existence of a small bay Lučica in the immediate proximity of the mentioned location of Hellenistic finds. In the period before the construction of the bridge (and after it), it could have been used as a docking station for (local) transfers of people and goods from the mainland to the island and vice versa. In the Hellenistic period, a commercial and/or residential complex could have been situated there, together with a cemetery belonging to it in the vicinity.

Regarding the costume, a fitting of a trapezoidal belt buckle made of copper alloy (bronze?) was preserved, with a slightly convex cross-section and 12.85 x 4.05 cm in dimensions (Pl. 1: 1). The edge is punctated, while other parts of the buckle have no visible decoration. Given that a corresponding example was not found in the existing literature, the "Trogir" buckle is the first published buckle of this (sub)type. Buckles having a similar trapezoidal shape, but often also made of the same material, appear in various communities on the eastern Adriatic and its hinterland, mostly in grave contexts. Those examples are, however, decorated with different motifs and techniques. Since the recent considerations based on the contextual interpretation, among other things, situate these costume items to the (second half) of the 2nd and the 1st century BC (some of them even to the very beginning of the 1st century BC), the "Trogir" buckle can be viewed as a distinct (sub)type of the trapezoidal buckle which should be analysed within the same chronological context.

Fragment of a circular bronze mirror, 12.3 cm in diameter, belonging to a cosmetic set (Pl. 1: 2) also originates from Čiovo. The mirror side was slightly protruding and polished, while the back side was unrefined. The mirror was not decorated. One-sided mirrors are usually assigned to the type of mirrors in a box from antiquity, however, they commonly have a relief decoration on the other side. This type of find in antiquity often appears in graves as well as settlements. Mirror fragments were discovered in graves/tombs of Issa necropolises at Martvil and Vlaška njiva, and are dated, on the basis of current findings, to the late Hellenistic period. Several fragments of pottery were preserved, attributed after a stylistic and typological analysis to well-known types of Hellenistic pottery. Those are mostly tableware fragments, with one fragment of a pitcher shoulder, probably oenochoe, decorated in the technique of Gnathia pottery (Pl. 2: 4). Oenochoe with conical or heart-shaped bodies are known as type C oenochoe according to Miše typology and were produced in Issa during the third phase of the production of Hellenistic pottery on Issa. Aside from the painted pottery in Gnathia style, oenochoe with similar body shapes appear in black glossed, red-brown glossed, and grey glossed type of ceramic, as well as without gloss. The appearance of this shape is associated with the end of the 2nd and the beginning of the 1st century BC, but it developed through the abovementioned versions until the end of the 1st century BC. Analogies of the incised ovuli on the type C oenochoe's neck and the shoulder can be found on three examples from Issa, i.e., its necropolis at Martvil. Given the combination of the shapes and decorations, the oenochoe from Čiovo could be viewed in the context of the very beginning of the third phase of Issa's pottery production, i.e., in the context of the first shapes of this type of a vessel, decorated in the way characteristic of the previous phase of

pottery production. The morphological characteristics and the fragment of the bottom part of the body with a preserved foot are analogous to the products of the third phase of the Issa's pottery production, i.e., type C oenochoe from Issa and table amphorae. The foot in question is conically slanted with a considerably recessed bottom and a ring above it (Pl. 2: 5). Out of the three vessels attributed to the grey glossed type, the best preserved is the plate with an edge with a horizontal profile, 18 cm in diameter, and with a short annular foot (Pl. 2: 6). A close analogy can be found in one variant of the third form of the Apulian grey gloss ware, dating from the end of the 2nd century BC to Augustus' period. Alongside the plate, bottom parts of the body with a foot of two vessels were also discovered. The first is characterized by a slightly profiled conical foot (5.75 cm in diameter) and a recessed bottom with a central protrusion on the inside (Pl. 2: 7). It probably belongs to a pitcher. The second find is a short annular foot (3.55 cm in diameter), with a recessed bottom (Pl. 2: 8). We can find analogies for this shape in grey glossed bowls or small stamoid pyxides from Issa. Given the abovementioned analogies and Issa as the only site with a pottery workshop that currently offers us a clear insight into the production of the grey glossed ware in Central Dalmatia, we can assume that the abovementioned pottery also originates from the late 2nd, i.e., 1st century BC Issa.

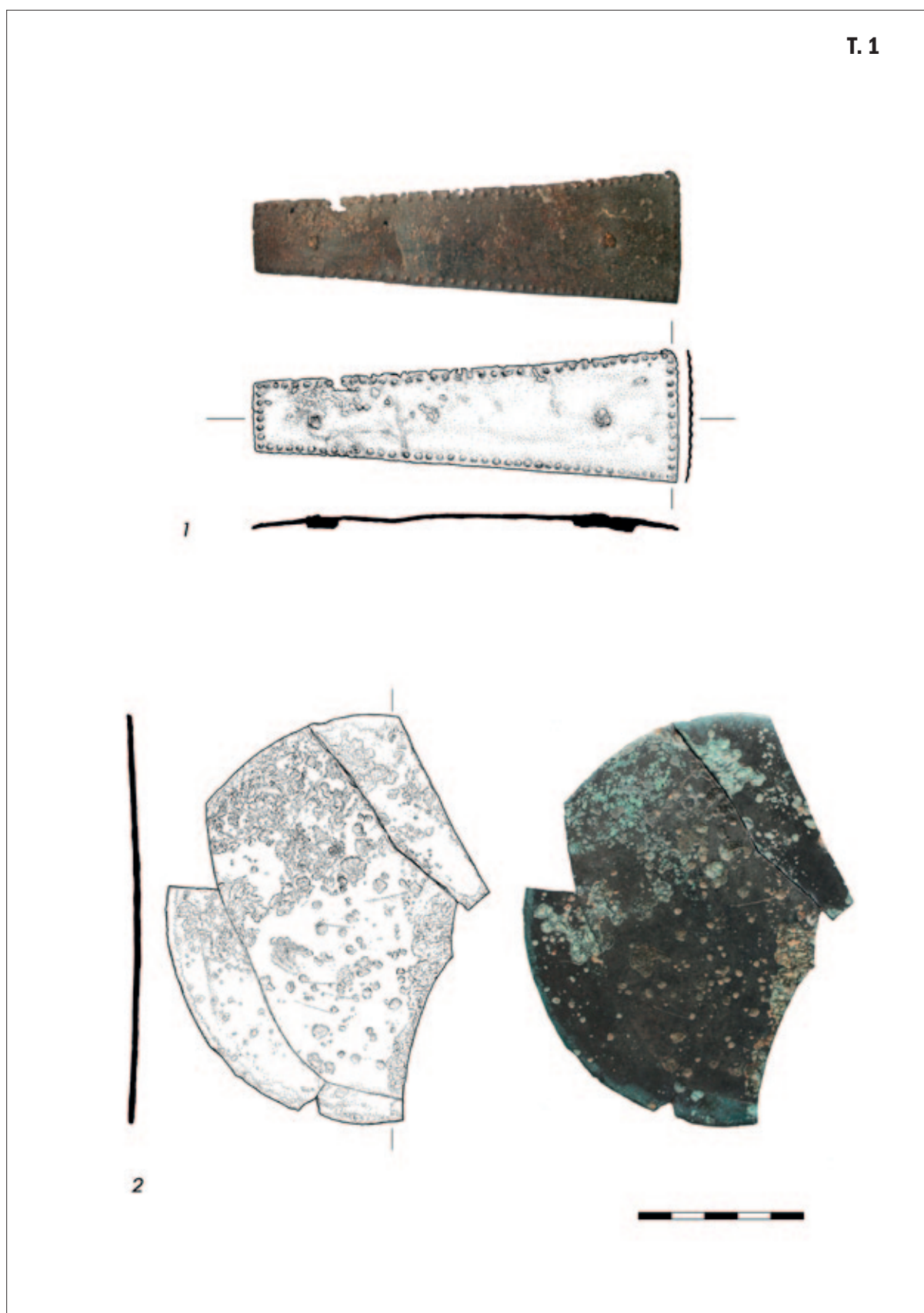
Aside from tableware, the finds from Čiovo include three unguentaria, belonging to the spindle-shaped unguentaria, with accentuated legs and necks. All of them are characterized by a conical shape of the foot with a recessed bottom, in different, but close variants. Their rounded bodies are differently shaped, from the narrowest, slightly accentuated in the shoulder one (Pl. 2: 9), towards a wider and more oval one (Pl. 2: 10), and the widest oval, almost spherical body shape (Pl. 2: 11). The unguentarium with the widest body has a grey inner wall with preserved evident traces of potter's wheel, while the rest is orange-brown in colour, with visible traces of mica. The two remaining vessels have an orange-brown facture, with mica and occasional white impurities (Pl. 2: 10) or no visible impurities (Pl. 2: 9). The last vessel could have been produced locally/regionally, while the other two are probably imported. Given that none of them were entirely preserved, we cannot search for their analogies in the shape of their bodies and the ratio of their parts in a more precise manner.

Aside from pottery, the head and the neck of a female terracotta figurine were preserved, made of finely processed clay with light grey facture, without macroscopically visible impurities (Pl. 2: 3). The head is slightly tilted to the right, and the hair is drawn back into a bun with a high sphegone. Given the state of preservation, we can only cautiously state that there are other known female figurines with a similar presentation of the head from graves in Issa.

As one of the few finds outside of the historical centre of Trogir, Čiovo find is one of the rare indicators for the understanding of the use and organization of space beyond the Tragurion walls and the transformations that took place in that area during the Hellenistic period. The expected traces of the intensifying of the exploitation and spatial organization of agricultural land of Malo polje (4 km long, 2.5 km wide) in the Hellenistic period, in the form of remains of structures used for framing and/or residential structures and the potential division of land, were destroyed by the traces of intensive use of the land in the Roman period. Still, the pottery gathered during an underwater rescue excavation of the nearshore commercial plant from antiquity (probably a salt evaporation pond) on the eastern shore of Malo polje (the area of Kopilice, Fig. 2: 1), as well as the analyses of the wood samples from similar structures documented at the site of Mučina in Pantan marshland (Fig. 2: 2), points to continuous use of salt evaporation ponds near Trogir at least since the Hellenistic period. Multiple fragments of Hellenistic fine tableware and kitchenware were documented in the eastern part of the field (the area of Krban, Fig. 2: 3) and during the rescue excavation at the access road to the Most hrvatskih branitelja (Croatian veterans' bridge), suggesting the existence of a Hellenistic commercial and residential complex in the vicinity.

Unlike the data on population density and the use of Čiovo in late prehistory, the Roman period, and late antiquity, the findings on the use of the island during the Hellenistic period are for now limited to the grave find from Trogir's suburb (Fig. 2: 5) and the find of Lamboglia 2 amphorae recorded at the isolated cape of Partican on the southern side of Čiovo (Fig. 2: 6). Alongside them, we should mention underwater finds of the group of Greco-Italic amphorae near Arbanija in Trogir channel and the find of a shipwreck near the Gospa of Prizidnice sanctuary on the southern side of Čiovo.

Grave find from the Trogir's suburb on Čiovo surely indicates that this part of the island, being the closest to the mainland and only 150 m away from the ancient town, could have been inhabited in the Hellenistic period as well, while a higher intensity of use, aside from the Trogir channel, can be expected in the salt marsh in its eastern part, and potentially on the Okruk peninsula in the western part of Čiovo.

T. 1

1

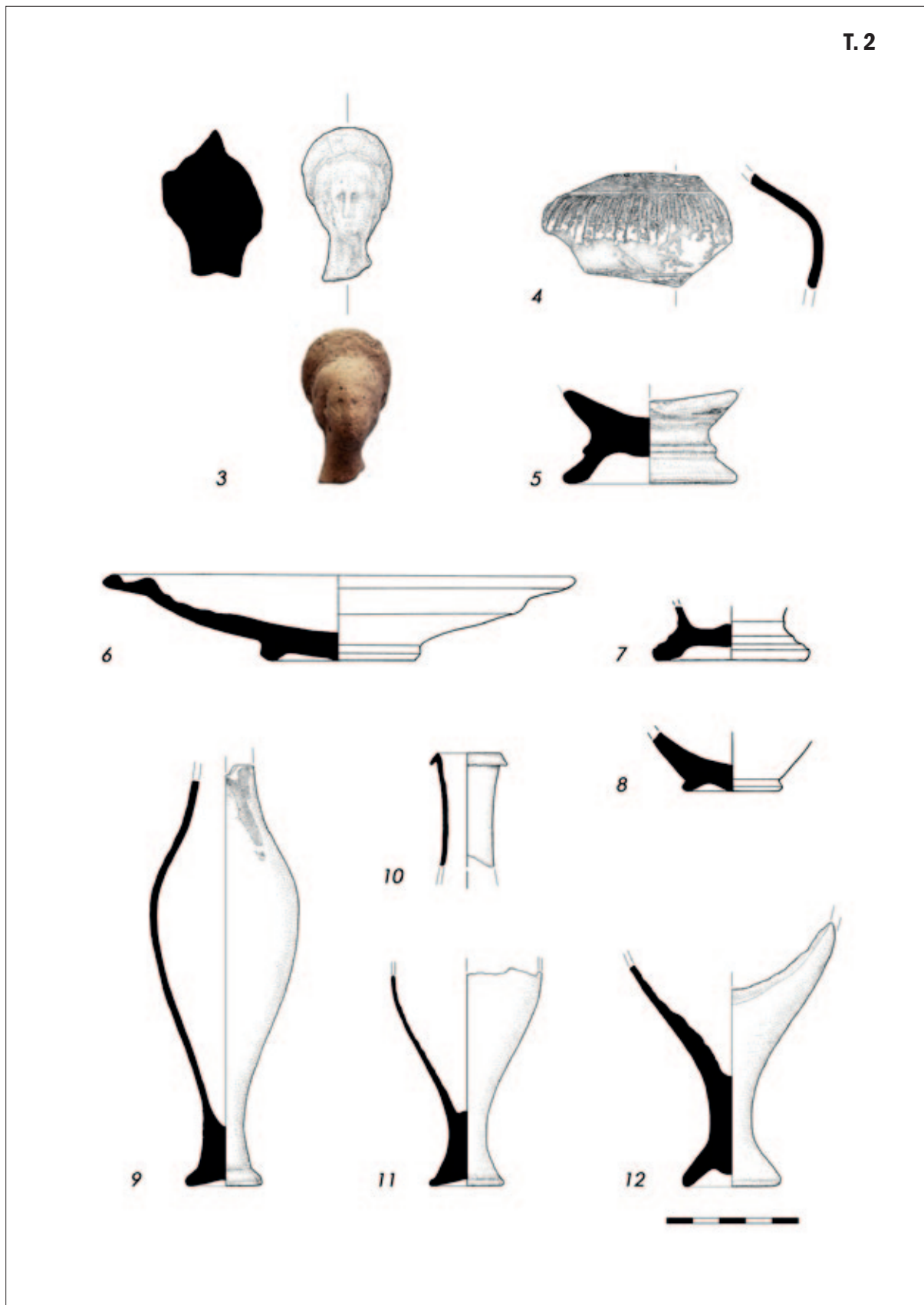
2

T.1 Metalni nalazi (crtež: D. Žanić; snimila i izradila: L. Paraman)

Pl. 1 Metal finds (drawing by: D. Žanić; photo and made by: L. Paraman)

T. 2

T. 2 Keramički nalazi (crtež: J. Beneta (6–8), D. Žanić (1–5, 9–12); snimila i izradila: L. Paraman)

Pl. 2 Ceramic finds (drawing by: J. Beneta (6–8), D. Žanić (1–5, 9–12); photo and made by: L. Paraman)